

EUROPEANA – CYFROWA KOLEKCJA EUROPEJSKIEGO DZIEDZICTWA KULTURY

Agata Bożek
Lena Kamińska-Mazur
Biblioteka Główna
Akademii im. Jana Długosza
w Częstochowie

*Europeana, biblioteka cyfrowa, digitalizacja,
dostęp online, konserwacja zasobów cyfrowych*

Trzydzieści lat od ukazania się w Europie Raportu Alaina Minca i Simona Nora i blisko piętnaście lat od opublikowania Raportu Bangemanna, materializuje się, a właściwie wirtualizuje, jedna z najistotniejszych inicjatyw społeczeństwa informacyjnego starego kontynentu¹.

20 listopada 2008 roku został uruchomiony prototyp portalu Europejskiej Biblioteki Cyfrowej (European Digital Library) – Europeana, który zastąpił tymczasową wersję serwisu internetowego pełniącą rolę punktu informacyjnego dla współtwórców projektu Sieci Europejskiej Biblioteki Cyfrowej (European Digital Library network – EDLnet) i przyszłych użytkowników Europeany. Za pośrednictwem portalu Europejskiej Biblioteki Cyfrowej udostępniono 2 mln zasobów cyfrowych różnego typu i formatu, zbiorów tekstowych, ikonograficznych, audiowizualnych, dokumentów archiwalnych. Do 2010 roku kolekcja Europeany ma liczyć 6 mln obiektów cyfrowych z całej Europy².

Nazwa portalu (*europeana* – po łacinie „europejskie”) ma nawiązywać do tradycyjnej nomenklatury wielkich bibliotek starożytnych i europejskich, np. Aleksandryny, a jednocześnie wskazywać na różnorodność udostępnianych zasobów³.

Projekt Europejskiej Biblioteki Cyfrowej jest efektem konsekwentnej realizacji polityki Unii Europejskiej w zakresie rozwoju społeczeństwa wiedzy. Dowodem na to są idee i inicjatywy zawarte w kolejnych dokumentach i programach

¹ Za sprawą Alaina Minca i Simona Nora w 1978 r. na kontynent europejski dotarła koncepcja społeczeństwa informacyjnego. Martin Bangemann opublikował w 1994 r. dokument *Europa i społeczeństwo globalnej informacji. Zalecenia dla Rady Europejskiej (Europe and the Global Information Society. Recommendations to the European Council)* zwany Raportem Bangemanna.

² Portal Europeana - „pomyśl o kulturze”. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.europeana.eu/portal/aboutus.html>>

³ Europeana – „jeden wspólny punkt dostępu do europejskiego dziedzictwa kulturowego”. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/europeana/index_pl.htm>

unijnych dotyczących społeczeństwa informacyjnego⁴. Istotne znaczenie dla koordynacji działań w zakresie digitalizacji, prowadzonych przez europejskie instytucje zajmujące się ochroną i popularyzacją dóbr kultury, miały przyjęte w 2001 r. *Zasady z Lund* i powiązany z nim *Plan działań z Lund*.

Realizację planów dotyczących stworzenia cyfrowej kolekcji europejskiego dziedzictwa kultury umożliwił dynamiczny rozwój środków udostępniania i przetwarzania informacji, a zwłaszcza technologii ułatwiających i upowszechniających digitalizację zbiorów. Z tych możliwości korzystały biblioteki narodowe oraz ośrodki naukowe i kulturalne państw członkowskich Unii Europejskiej. Intensyfikację działań w zakresie cyfryzacji zasobów europejskich spowodowała ekspansja światowa Firmy Google, która do swojego Google Book Search Library Project, mającego zeskanować w najbliższym czasie 15 mln książek, postanowiła werbować europejskie biblioteki. Bezpośrednim impulsem do rozpoczęcia inicjatywy na rzecz utworzenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej był wystosowany 28 kwietnia 2005 r. list przywódców sześciu państw europejskich: Francji, Włoch, Niemiec, Hiszpanii, Polski i Węgier do Prezydencji Rady oraz do Komisji⁵, w którym opowiadano się za skoordynowaniem działalności bibliotek krajowych w zakresie digitalizacji i za udostępnieniem w światowych sieciach teleinformatycznych, w zorganizowany sposób, kulturowego i naukowego dziedzictwa Europy. Wezwanie to zostało entuzjastycznie przyjęte przez europejskie biblioteki narodowe⁶. Odpowiadając pozytywnie na apel przywódców państw, Komisja Europejska 30 września 2005 r. w *Komunikacie i2010: Biblioteki cyfrowe* przedstawiła „wizję leżącą u podstaw inicjatywy dotyczącej bibliotek cyfrowych oraz określa główne składające się na nią elementy”. Dokument precyzował pojęcie biblioteki cyfrowej, za którą uważał „uporządkowany zbiór zasobów cyfrowych udostępnionych publicznie, składających się z materiałów zdigitalizowanych i powstałych pierwotnie w formacie cyfrowym”⁷. Zarysował także strukturę inicjatywy na rzecz bibliotek cyfrowych oraz poruszył kwestie digitalizacji, udostępnienia w Internecie oraz ochrony zasobów kulturowych w formie cyfrowej. Przedstawił wyzwania finansowe, organizacyjne, techniczne i prawne stojące przed realizatorami projektu. Zwrócił uwagę na już rozpoczęte inicjatywy, takie jak Bi-

⁴ *Zielona Księga* (1996 r.), *Strategia Lizbońska* (2000 r.), *eEurope 2002 – Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich*, *eEurope 2005 – Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich – plan działania*, *eEurope +2003 – Wspólne działania na rzecz wdrożenia Społeczeństwa Informacyjnego w Europie*, *Inicjatywa i2010 – Europejskie Społeczeństwo Informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia* (2005 r.)

⁵ List przywódców 6 państw europejskich do prezydencji Komisji Europejskiej z 28 kwietnia 2005 r. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/letter_1/index_en.htm>

⁶ 23 biblioteki narodowe poparły list przywódców, w tym 19 (Austrii, Belgii, Republiki Czeskiej, Danii, Estonii, Finlandii, Francji, Niemiec, Grecji, Węgier, Włoch, Litwy, Luksemburga, Holandii, Polski, Słowenii, Słowacji, Hiszpanii, Szwecji) zostały jego sygnatariuszami.

⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów i2010: *Biblioteki Cyfrowe* z dnia 30 września 2005 COM (2005) 465 wersja ostateczna [on-line]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 30 września 2005, s.3. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/com/2005/com2005_0465pl01.pdf>

bioteka Europejska (The Europe Library – TEL)⁸ umożliwiającą zintegrowany dostęp do zdecentralizowanych katalogów i zasobów cyfrowych bibliotek europejskich, które mogłyby stanowić w przyszłości bazę organizacyjną dla Europejskiej Biblioteki Cyfrowej⁹. Realizując założenia dokumentu *i2010: Biblioteki cyfrowe*, rozpoczęto konsultacje publiczne online oraz powołano w lutym 2006 r. Grupę Wysokiej Rangi Ekspertów ds. Cyfrowych Bibliotek. Kolejne wydawane komunikaty, zalecenia i sprawozdania monitorowały realizację inicjatywy, wskazywały obszary wymagające wzmożonych działań i określały strategię w zakresie problematycznych aspektów funkcjonowania Europejskiej Biblioteki Cyfrowej¹⁰. We wrześniu 2007 roku Parlament Europejski w rezolucji przyjętej przeważającą większością głosów wyraził poparcie dla utworzenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej¹¹.

Działania podejmowane w ramach inicjatywy „Cyfrowe Biblioteki” skupiały się w dwóch głównych obszarach:

- europejskiego dziedzictwa kultury – digitalizacja zbiorów analogowych dostępnych w bibliotekach, archiwach i muzeach Europy, umożliwienie korzystania z nich online w celach zawodowych, naukowych lub dla przyjemności oraz konserwacja i przechowywanie cyfrowych zbiorów dla kolejnych pokoleń
- europejskiego dorobku naukowego – udostępnianie w Internecie wyników badań naukowych dla użytkowników przez dłuższy czas¹².

⁸ Serwis internetowy Biblioteki Europejskiej dający dostęp do zasobów 47 bibliotek narodowych krajów europejskich. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/pl/index.html>>

⁹ Komunikat Komisji *i2010: Biblioteki Cyfrowe* z dnia 30 września 2005, [online], op. cit., s. 10

¹⁰ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (2006/585/WE). [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/oj/2006/l_236/l_23620060831pl00280030.pdf> Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja, z dnia 14 lutego 2007, COM (2007) 56 wersja ostateczna [on-line]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 14 luty 2007 [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:PL:PDF>>

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetów Regionów. *Dostęp do dziedzictwa kulturowego Europy poprzez kliknięcie myszką. Postępy w zakresie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz ochrony zasobów cyfrowych w UE*, z dnia 11 sierpnia 2008, COM (2008) 513 wersja ostateczna [on-line]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 11 sierpnia 2008. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:pl:PDF>>

¹¹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 27 września 2007 r. w sprawie *i2010. europejska biblioteka cyfrowa*. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0416+0+DOC+XML+V0//PL>>

¹² Komunikat Komisji *i2010: Biblioteki Cyfrowe* z dnia 30 września 2005, [online], op. cit., s. 3-4 Komunikat Komisji w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja z dnia 14 lutego 2007, [online], op. cit., s. 2.

Założenia Europejskiej Biblioteki Cyfrowej

Priorytetem Europejskiej Biblioteki Cyfrowej jest umożliwienie i upowszechnienie dostępu do europejskich wielojęzycznych i wielokulturowych zasobów informacyjnych, zawierających bogate dziedzictwo kulturowe starego kontynentu. Do realizacji tego celu (tak jak w przypadku każdej innej biblioteki cyfrowej) niezbędne są trzy główne elementy: digitalizacja, dostęp online, konserwacja zasobów cyfrowych.

Digitalizacja

W Zaleceniu z 24 sierpnia 2006 roku Komisja uznała digitalizację za „ważny sposób zapewnienia szerszego dostępu do zasobów kulturowych”¹³. Proces digitalizacji stanowi pod wieloma względami duże wyzwanie, ponieważ musi uwzględniać problemy o charakterze ekonomicznym (związane z kosztami digitalizacji), organizacyjnym (współdziałanie i unikanie powielania działań instytucji kulturalnych, kooperacja z sektorem prywatnym na zasadzie partnerstwa lub sponsoringu), technicznym (utrzymanie wysokiej jakości przy jednoczesnym ograniczaniu kosztów – unowocześnianie sprzętu digitalizującego) oraz prawnym (rozstrzygnięcie problemów dotyczących praw autorskich we współpracy z ich posiadaczami, tak aby digitalizacja objęła również dzieła chronione). Różnorodny format i różne źródła pochodzenia zdigitalizowanych zasobów wymuszają na twórcach Europejskiej Biblioteki Cyfrowej postępowanie się określonymi, jednolitymi standardami i schematami opisów udostępnianych za jej pośrednictwem materiałów. Europejska Biblioteka Cyfrowa ma wraz z pojedynczymi skanami reprezentującymi obiekt importować i przechowywać metadane oraz linki do pełnych tekstów dokumentów. Instytucje współtworzące największą europejską kolekcję cyfrową, zobowiązane są do dostarczania metadanych w formacie Dublin Core. Dane źródłowe mają być przyporządkowywane do prostego modelu opisu, który zawiera minimum informacji, a mimo to identyfikuje obiekt i umożliwia jego wyszukanie. Grupa Robocza ds. Standaryzacji i Metadanych, na czele której stoi Max Dekkers (Dublin Core Metadata Initiative), stara się znaleźć rozwiązanie możliwe do zaakceptowania przez wszystkich uczestników projektu¹⁴. Odpowiedzialni za metadane w Europejskiej Biblioteki Cyfrowej borykają się także z trudnościami dotyczącymi wielojęzyczności dostarczanych danych, wypełniania pól, opracowywania haseł wzorcowych.

W państwach członkowskich realizowanych jest obecnie wiele inicjatyw na rzecz digitalizacji, starania te pozostają jednak rozproszone. W efekcie tego z 2,5 mld zasobów europejskich bibliotek zdigitalizowano niespełna 1%, z czego nie wszystko jest dostępne online¹⁵. W różny sposób rozwiązywany jest problem

¹³ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia 2006 r., [online], op. cit. s. 1

¹⁴ J. Potęga, K. Ślaska: Europeana – portal europejskiego dziedzictwa kulturowego; Alternatywnie o Open Access. Sprawozdanie. *EBIB*, nr 6/2008 (97), czerwiec 2008. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <http://www.ebib.info/2008/97/a.php?potega_slaska>

¹⁵ *Wkrótce otwarcie: biblioteka cyfrowa dla Europy*. Bruksela 11 sierpnia 2008 IP/08/1255. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1255&format=HTML&aged=0&lang=age>>

wielokrotnego digitalizowania tych samych zasobów: tworzone są rejestry cyfrowych kolekcji bądź funkcję takich wykazów przejmują krajowe portale. W Polsce rolę taką pełni serwis Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC)¹⁶, prowadzony przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (twórców platformy dLibra – obsługującej polskie biblioteki cyfrowe).

W odpowiedzi na potrzebę konsolidacji i koordynacji działań, w marcu 2007 r. powołano grupę ekspertów z państw członkowskich ds. digitalizacji i ochrony zasobów cyfrowych.

Problematyczną kwestią związaną z digitalizacją zbiorów jest współpraca bibliotek cyfrowych z sektorem prywatnym. Najczęściej kooperacja ta polega na outsourcingu: firmy wykonują usługi zlecane przez instytucje naukowe i kulturalne, np. skanują zasoby, dostarczają potrzebne technologie. Najprawdopodobniej z powodu nie do końca sprecyzowanych zasad współfinansowania i partnerstwa publiczno-prywatnego skala kooperacji biznesu z instytucjami digitalizującymi, jest niewielka¹⁷.

Dostęp online

Europejska Biblioteka Cyfrowa, konsolidująca działania europejskich instytucji naukowych i kulturalnych, ma stanowić wspólny, wielojęzyczny punkt dostępu do rozproszonych w Internecie książek, prasy, filmów, map, fotografii i archiwalnych dokumentów.

Europeana powstała w oparciu o infrastrukturę Biblioteki Europejskiej i jest umieszczona na serwerach biblioteki narodowej Holandii, nadzorowanych przez Konferencję Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych (Foundation Conference of European National Librarians – CENL)¹⁸. Na sieć Europejskiej Biblioteki Cyfrowej składają się również zasoby sieci Minerva¹⁹ i sieci Michael²⁰. Aby zwiększyć możliwości wykorzystania zdigitalizowanych przez instytucje regionalne i lokalne obiektów, udostępniając je na portalu Europeany, powołano do życia projekt European Local²¹. Wśród 27 koordynatorów projektu jest

¹⁶ FBC pozwala na przeglądanie opisów bibliograficznych cyfrowych publikacji dostępnych w polskich bibliotekach cyfrowych oraz publikacji przeznaczonych do digitalizacji. Obejmuje na dzień dzisiejszy około 197 tysięcy zdigitalizowanych obiektów. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/?action=ChangeLanguageAction&language=pl>>

¹⁷ W 2007 roku Słowenia przyjęła ustawę w sprawie partnerstwa publiczno-prywatnego, umożliwiającą prywatną promocję projektów dotyczących digitalizacji w instytucjach publicznych. *Wkrótce otwarcie: biblioteka cyfrowa dla Europy*. Bruksela 11 sierpnia 2008, IP/08/1255. [online], op. cit.

¹⁸ I. Zbroszczyk: Europeana – Europejska Biblioteka Cyfrowa. *Bibliotekarz* 2008, nr 7-8, s. 12

¹⁹ Projekt Minerva – koordynacja digitalizacji w Europie. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.minerva-europe.org>>

²⁰ Projekt Michael umożliwia dostęp do opisów i linków zdigitalizowanych zasobów z całej Europy. [online]. [dostęp 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.michael-culture.pl>>

²¹ Projekt Europeanlocal. [online]. [dostęp 20.01.2009]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.europeanlocal.eu>>, <<http://dl.psnc.pl/projects/europeana-local>>

PCSS (Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe), gwarantując dostępność zasobów polskich bibliotek cyfrowych poprzez serwis Europejskiej Biblioteki Cyfrowej.

Przyjazny i nowoczesny serwis internetowy Europeany ma zapewnić optymalny dostęp do kilkumilionowych zasobów cyfrowych. Portal ma umożliwić skuteczne przeszukiwanie zbiorów użytkownikom ze wszystkich państw Unii.

Konserwacja zasobów cyfrowych

W 2002 r. Unia Europejska apelowała o podjęcie działań służących ochronie zasobów cyfrowych i zachowaniu europejskiego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń²². Jednakże w państwach członkowskich apel ten pozostał bez szerszego odzewu. Dowodem na to są zalecenia Komisji z 2006 r. sugerujące:

- wymianę doświadczeń w dziedzinie konserwacji,
- określenie strategii na rzecz długoterminowej ochrony zasobów,
- implementację prawa krajowego do przepisów europejskich i międzynarodowych (dotyczącego własności intelektualnej), tak by ułatwiały powielanie lub zmianę formatu materiałów,
- ujednoczenie zasad i procedur przekazywania egzemplarza obowiązkowego w przypadku zasobów powstałych w formie cyfrowej,
- wspomaganie powstawania uprawnionych instytucji gromadzących materiały w Internecie przy pomocy różnych technik (np. web-harvesting)²³.

Do tej pory nie udało się stworzyć przejrzystych i kompleksowych koncepcji ochrony zasobów cyfrowych. Biorąc pod uwagę skalę informatyzacji i dynamiczne tempo generowania informacji, można stwierdzić, że podjęte działania są niewystarczające. Informacja cyfrowa jest dynamiczna ze względu na szybkie zmiany w sprzęcie i oprogramowaniu oraz ograniczony okres użyteczności urządzeń służących do jej przechowywania²⁴. Brak perspektywicznych planów i rozwiązań stanowi zagrożenie dla przetrwania obiektów cyfrowych i może skutkować utratą materiałów wytworzonych jedynie w tej formie. Opracowanie skutecznych środków ochrony zbiorów cyfrowych ma dalekosiężne skutki, nie tylko dla ochrony zasobów instytucji publicznych, ale także dla każdej organizacji zobowiązanej lub pragnącej chronić takie zasoby.

Prawa autorskie

Na wszystkich trzech etapach organizacji zasobów biblioteki cyfrowej istotną kwestię stanowi ochrona praw własności intelektualnej. Europejskie dziedzictwo kulturowe należy digitalizować, udostępniać i chronić, respektując prawa autor-

²² Rezolucja Rady z dnia 25 czerwca 2002 r. *Zachowanie przyszłej pamięci: konserwacja zasobów cyfrowych dla przyszłych pokoleń*. Dz. U. C 162 z 6.7.2002, str. 4.

²³ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia 2006 r. [online], op. cit., s. 7-11.

²⁴ Komunikat Komisji w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja z dnia 14 lutego 2007. [online], op. cit., s. 7

skie i pokrewne. Na mocy obowiązujących unijnych i międzynarodowych norm zdigitalizowane zasoby można udostępniać online, jeśli są wolne od praw autorskich lub za zgodą ich właścicieli. Dlatego na początku Europeana proponować będzie użytkownikom zasoby wolne od praw autorskich, równolegle prowadząc prace nad prawnymi i technicznymi zasadami udostępniania dzieł objętych ochroną prawną²⁵. Wymaga to dobrej współpracy między instytucjami kulturalnymi a posiadaczami praw autorskich. Taka kooperacja może nastąpić poprzez zawarcie umów między zainteresowanymi stronami lub poprzez linki odsyłające z portalu Europeany na strony internetowe właścicieli praw do zbiorów. W ostatnim okresie istotnym trendem dotyczącym dostępu online do informacji naukowej jest rozwój ruchu otwartego dostępu, który zakłada, że dostęp do publikacji i danych ma pierwszorzędne znaczenie dla innowacji. Z takim podejściem nie zgadzają się jednak wydawcy. Aby pogodzić idee jak najszerszego dostępu z zabezpieczeniem wydawcom odpowiedniego zwrotu z inwestycji, aktualnie rozważane są następujące rozwiązania:

- autor płaci (*author pays publishing*) – przeniesienie kosztów publikacji z użytkownika na autora (lub instytucję finansującą badania),
- samodzielna archiwizacja (*self-archiving*) – autor zamieszcza artykuł poddany wzajemnej weryfikacji w ogólnodostępnym archiwum, czasami po upływie okresu ochronnego, który umożliwi wydawcom uzyskanie zwrotu poniesionych nakładów²⁶.

Ważną sprawą jest konieczność określenia statusu dzieł pod względem praw autorskich, a nierzadko jest to zabieg czasochłonny i kosztowny. Dotyczy to zwłaszcza tzw. dzieł osieroconych, w mniejszym stopniu dzieł, których nakład został wyczerpany lub niebędących już w sprzedaży. Niewyjaśnione prawa autorskie mogą stanowić przeszkodę w rozpowszechnianiu cennych treści a tym samym w rozwoju europejskiej kultury i nauki.

Finansowanie inicjatyw związanych z Europejską Biblioteką Cyfrową

Wszystkie działania związane z digitalizacją, dostępem online oraz konserwacją i ochroną europejskich zasobów dziedzictwa kulturowego wymagają olbrzymich nakładów finansowych. Unia Europejska współfinansuje ze swoich programów badawczych (6 i 7 Program Ramowy) te projekty, które generują tzw. europejską wartość dodaną, skierowane na interoperacyjność narodowych zbiorów i serwisów cyfrowych oraz ułatwiające korzystanie z dziedzictwa europejskiej kultury w kontekście wielojęzyczności. Finansowanie samego procesu digitalizacji zasobów Komisja ceduje na poszczególne kraje członkowskie. W latach 2005-2008 przeznaczona została kwota 60 milionów euro z programu eContentplus na projekty mające na celu standaryzację i organizacyjną „kom-

²⁵ Komunikat Komisji i2010: *Biblioteki Cyfrowe* z dnia 30 września 2005, [online], op. cit. s. 7.

²⁶ Komunikat Komisji w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: *dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja* z dnia 14 lutego 2007, [online], op. cit., s. 4.

patybilność” narodowych zbiorów cyfrowych i usług z nimi związanych. Z tego programu finansowane były projekty EDLnet, Europeana, Biblioteka Europejska plus (The European Library plus – TELplus). W latach 2009–2010 zostanie wydane na digitalizację europejskich zbiorów w sumie około 120 mln euro. Z tej kwoty na badania dotyczące bibliotek cyfrowych przeznaczono 69 milionów, na polepszenie dostępu do europejskiego dorobku kulturowego, z programu na rzecz konkurencji i innowacyjności, 50 mln euro²⁷. Szacuje się, że całkowity koszt digitalizacji pięciu milionów książek z bibliotek europejskich wyniesie około 225 mln euro, nie licząc kosztów digitalizacji dzieł takich jak manuskrypty lub obrazy²⁸.

Portal Europejskiej Biblioteki Cyfrowej – Europeana

Portal Europejskiej Biblioteki Cyfrowej jest efektem rozpoczętego w lipcu 2007 r. projektu, którego założeniem było ułatwienie dostępu do źródeł w środowisku internetowym, prezentowanie olbrzymiego dziedzictwa europejskiego, stworzenie punktu integracyjnego dla wielokulturowej i wielojęzycznej społeczności Europy. Przełomowe znaczenie dla utworzenia Europeany miało ustanowienie 8 listopada 2007 r. Fundacji Europejskiej Biblioteki Cyfrowej, która zarządza wszystkimi instytucjami uczestniczącymi w projekcie (European Digital Library Foundation). Dwa miesiące wcześniej zainaugurowano program EDLnet, zrzeszający i koordynujący współpracę 100 instytucji wnoszących wkład w digitalizację zbiorów europejskich. Program ten pracował również na rzecz integracji katalogów bibliograficznych i cyfrowych Bibliotek Narodowych z Biblioteką Europejską. Było to o tyle istotne, że, jak już wcześniej wspomniano, Europejska Biblioteka Cyfrowa powstawała w oparciu o infrastrukturę Biblioteki Europejskiej. EDLnet miał na celu wzbogacenie możliwości wielojęzycznego portalu Europeany. Udział w EDLnet, a tym samym w tworzeniu europejskiej kolekcji zasobów cyfrowych, mają instytucje różnego typu: biblioteki narodowe, archiwa, muzea, jednostki badawcze. W EDLnet działają również specjaliści z zakresu informatyki, którzy, biorąc udział w zespołach roboczych, pracują nad optymalnymi rozwiązaniami programistycznymi oraz funkcjonalnymi portalu. Powstanie Fundacji Europejskiej Biblioteki Cyfrowej i programu EDLnet zapoczątkowało bardzo intensywne i konstruktywne prace nad portalem Europeany. Ich efekty w postaci pierwszego prototypu portalu zaprezentowano 31.01–1.02.2008 r. na konferencji w Deutsche Nationalbibliothek we Frankfurcie nad Menem zatytułowanej *Kolejny krok w kierunku Europejskiej Biblioteki Cyfrowej*²⁹.

W dniu 20 listopada 2008 r. został oficjalnie uruchomiony mający udostępniać ok. 2 mln obiektów cyfrowych portal Europeany³⁰. Uroczystej inauguracji

²⁷ Już dostępna w Internecie: „Europeana”- europejska biblioteka cyfrowa. [online]. [dostęp: 20.01.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://europa.eu/rapid/pressRelease-action.do?reference=IP/08/1747&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=en>>

²⁸ *Wkrótce otwarcie: biblioteka cyfrowa dla Europy*. Bruksela 11 sierpnia 2008 IP/08/1255. [online], op. cit.

²⁹ J. Potęga, K. Ślaska. [online], op. cit.

³⁰ Portal Europeana – „pomyśl o kulturze”. [online], op. cit.

dokonała w siedzibie Narodowej Biblioteki Królewskiej w Belgii komisarz UE ds. społeczeństwa informacyjnego i mediów Vivien Reding, w obecności przewodniczącego Komisji Europejskiej Jose Manuela Barroso i ministrów kultury państw Unii Europejskiej. Europeane zgubiła jej ogromna popularność, przestała działać już w dniu otwarcia. Obecnie Europeana przywracana jest internautom, testowany jest skonfigurowany hardware. Użytkownicy korzystający z portalu mogą jednak napotkać pewne niedogodności, zwłaszcza przy dużej liczbie odwiedzających Europeane.

Strona główna prezentuje logo Europeany z dewizą „pomyśl o kulturze”, zawiera wyszukiwarkę oraz zakładki: „Moja Europeana”, „Społeczność”, „Partnerzy”, „Oś czasu (beta)”, „Laboratorium myśli”. Wyszukiwanie zaawansowane pozwala na przeszukiwanie zbiorów poprzez wybór tytułu, twórcy, daty lub tematu obiektu. Jeżeli po wpisaniu terminu, wyniki są nieprecyzyjne, można je jeszcze bardziej ograniczyć przez wybór konkretnego języka, kraju, daty, instytucji bądź typu dokumentu. Format obiektów dostępnych w Europeanie oznaczony jest 4 kolorami (różny dla tekstu, obrazu, filmu, dźwięku). Nawigacja możliwa jest we wszystkich językach Unii Europejskiej, także po polsku. Wyboru języka dokonujemy na stronie głównej Europeany. Twórcy portalu, jeśli nie występują rozbieżności w źródłach, podają informację w języku, którym posługuje się użytkownik. Wszystkie najważniejsze strony (nawigacja, wyszukiwanie, wyświetlanie informacji) są dostępne w językach wszystkich państw uczestników projektu. Na portalu mogą funkcjonować strony wielojęzyczne, a publikowanie na nich informacji jest ważniejsze niż ich tłumaczenie. Jak sami twórcy zastrzegają, obecnie portal funkcjonuje w wersji Web 1.0. Dlatego nie jest możliwa interakcja ze strony użytkowników. W niedalekiej przyszłości portal Europeany będzie funkcjonował w pełni jako Web 2.0. Po rejestracji na portalu można będzie zostać aktywnym członkiem społeczności Europeany. Dzięki temu użytkownicy Europeany będą mogli decydować o sposobie prezentacji dokumentów, kontrolować własne konto, zachować wyszukane obiekty, tworzyć historie wyszukiwań, tworzyć tagi i wpisywać komentarze. Typowe dla serwisów społecznościowych tagi towarzyszące poszczególnym obiektom mają dodatkowo uatrakcyjnić portal. W obłoku tagów będą wyróżniane większą czcionką najbardziej popularne wśród użytkowników frazy wyszukiwawcze. Innowacją w Europeanie jest również oś czasu – stanowiąca pomoc praktyczną i edukacyjną dla mniej zaawansowanych użytkowników.

Docelowo wielojęzyczność Europeany ma dotyczyć nie tylko nawigacji, lecz również możliwości przeszukiwania zasobów, co jest niezmiernie trudnym zadaniem, którego wykonanie będzie sukcesem na skalę światową. Pracuje nad tym Grupa Robocza ds. Semantyki i Wielojęzyczności kierowana przez Stefana Gradmana³¹.

Obiekty w Europeanie dostępne są tylko za sprawą zaimportowanych do wspólnej bazy metadanych - pojedyncze skany reprezentujące obiekt oraz linki do ich źródła są pobierane od instytucji współtworzących Europeanę.

Europeana – pierwsza unijna biblioteka cyfrowa stanowi milowy krok w digitalizacji i upowszechnianiu europejskiego dziedzictwa kulturowego. Jej zada-

³¹ Ibidem

niem jest stworzenie ponadnarodowej wirtualnej biblioteki, zapewniającej dostęp online do wielojęzycznych i wielokulturowych zasobów cyfrowych. Portal Europeany ma zapewnić szerokie możliwości wykorzystywania tego olbrzymiego zasobu i przyczynić się do rozwoju europejskiego społeczeństwa informacyjnego.

Summary

The first digital library Europeana began functioning in November 2008. The library has made up one-mile step in digitizing and popularizing European cultural heritage.

The article describes the cause, process of formation, union financial programmes and essential aspects of functioning of the largest European gathering.

The Europeana has a polyglot aim and general access to digitized textual, graphic and audio-visual documents, photos, museum objects and archival materials. Therefore, special attention in the article is turned on three main elements of this project; digitizing, online access and preservation.